

СТАВОВИ УЧЕНИКА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ ПРЕМА БОРАВКУ У ПРИРОДИ^а

Гордана Мишчевић Кадичевић^{1*}, Николета Гутвајн²

¹Универзитет у Београду, Учитељски факултет, Београд, Република Србија

²Институт за Педагошка истраживања, Београд, Република Србија

* gordana.miscevic@uf.bg.ac.rs

Апстракт

Иако се у области иновативних приступа васпитнообразовном раду указује на бројне предности ванучионичке наставе у природи, у нашој средини постоји релативно мали број истраживања која се баве анализом ефеката примене оваквог начина рада на ставове ученика према боравку у природи. Циљ нашег истраживања био је да испитамо раније формиране ставове ученика према боравку у природи, као и евентуалну повезаност ових ставова са дужином реализације ванучионичке наставе у природи. Узорак је пригодан и чине га 752 ученика четвртог разреда основних школа из Београда, као и 32 учитеља која предају овим ученицима. У истраживању је примењена АТОП скала, која се састоји од 12 ставки, распоређених у оквиру две целине које се односе на изјашњавање о позитивним и негативним странама боравка у природи. Налази показују да девојчице, у односу на дечаке, испољавају виши степен слагања са тврдњама које описују позитивне стране боравка у природи, али и са тврдњама које описују потенцијалне страхове приликом боравка у природи. Примена ванучионичке наставе у природи од стране учитеља није била повезана са разликама у исказаном мишљењу њихових ученика о предностима и страховима у вези са ранијим дечијим искуствима боравка у природи. Учитеље би требало мотивисати да у дужим временским периодима и чешће реализују ванучионичку наставу у природи. Потребно је пружити им додатну професионалну подршку у виду идеја, наставних програма и курсева професионалног развоја да би били спремнији за одржавање више часова у природном окружењу.

Кључне речи: ставови ученика, боравак у природи, основна школа, учитељи.

^а Чланак представља резултат рада на пројекту Учитељског факултета у Београду (бр. Уговора 451-03-2842/2019-14), као и Института за педагошка истраживања у Београду (бр. Уговора 451-03-68/2020-14/200018). Реализацију истраживања финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

THE ATTITUDES OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS TOWARDS STAYING OUTDOORS

Abstract

Although the innovative approach to education emphasizes numerous advantages of out-of-classroom outdoor teaching, in Serbia there are relatively few researches that analyze the effects of such activities to students' attitudes towards staying outdoors. The objective of our research is to examine the students' previous attitudes towards outdoor activities, as well as the possible correlation between these attitudes and the duration of out-of-classroom outdoor teaching. The sample is appropriate and comprises 752 fourth-grade elementary school students from Belgrade and 32 schoolteachers who teach those students. In the research, ATOP scales is applied consisting of 12 items from two domains referring to statements regarding positive and negative sides of staying outdoors. The results show that the girls, as opposed to boys, show a higher rate of agreement with statements describing positive sides of outdoor activities, but also with the statements that describe potentially negative sides of staying outdoors. The implementation of out-of-classroom outdoor teaching by the teachers bears no connection with the differences in their students' stated opinions on advantages and fears regarding independent staying outdoors. The teachers should be motivated and supported to perform out-of-classroom outdoor teaching more frequently and for longer periods of time. They need to be provided with additional professional support in the form of ideas, curricula and professional development courses in order to be better prepared for more classes in the natural environment.

Key words: students' attitudes, staying outdoors, elementary school, teachers.

УВОД

Налази новијих истраживања указују на позитивну повезаност искустава стечених у природи у периоду детињства са ставовима и понашањима у каснијим фазама живота (White, Eberstein & Scott, 2018). Здравствене власти у Канади и Аустралији препоручују да деца узраста од пет до дванаест година не треба да проводе више од два сата дневно користећи електронске медије (Yang-Huang, van Grieken, Wang, Jaddoe, Jansen & Raat, 2018). Код деце млађег школског узраста све су присутнији проблеми лошег телесног држања, деформација кичменог стуба, лоше мишићне снаге и еластичности (Vukićević, Pajić, Ćokorilo, Lukić, Miličković & Vjelica, 2018). Неки од разлога због којих родитељи радије бирају боравак деце у затвореном простору могу се приписати родитељским страховима који се односе на могућност повређивања деце током боравка у природи (McCurdy, Winterbottom, Mehta & Roberts, 2010). То може да доведе до појаве тзв. прекомерне организације детињства, односно превелике жеље одраслих особа да већи део дечијег слободног времена усмере ка конкретним, структурираним активностима (Driessnack, 2009).

Утицај повезаности природе са менталним здрављем и благостањем разматра се у оквиру три теоријска правца: биофилија (Biophilia), теорија редукције стреса (Stress Reduction Theory) и теорија обнав-

љања пажње (Attention Restoration Theory) (Chiumento, Mukherjee, Chandna, Dutton, Rahman & Bristow, 2018). Идеја о биофилији (љубав према животу) потиче од Ериха Фрома, а термин је први пут употребљен од стране биолога Е. О. Вилсона да би означио дубоку повезаност човека са природом и другим живим организмима (Fromm, 1964; Wilson, 1984). Теорија редукције стреса сугерише да боравак у природи може довести до смањења стреса који појединац осећа и повећања позитивних емоционалних реакција. У теорији обнављања пажње акценат је на побољшавању концентрације појединца до које долази након боравка у природи, али и посматрањем слика које приказују природу.

У нордијским земљама садржаји програма за децу предшколског и школског узраста, као и избор локација за њихову реализацију – указују на високо вреднован значај образовања у природи (Norðdahl & Jóhannesson, 2015). Ванучионичке активности односе се на све врсте наставних и ваннаставних васпитнообразовних активности које су организоване изван школске зграде и обухватају реализацију циљева једног наставног предмета или више њих у различитом временском трајању. Конкретније, учење у ванучионичком окружењу односи се на учење о природном и друштвеном окружењу, учење о себи и другима, а обухвата и стицање различитих практичних вештина (Rickinson *et al.*, 2004).

Ванучионичка настава у природи још увек није довољно заступљена у нашој средини. Оваква ситуација је великим делом последица организације рада у школи, који се посматра као инваријантна структура, а не као структура која је подложна променама. Анализа *Националне стратегије одрживог развоја Републике Србије* (2008), *Националног програма заштите животне средине* (2010) и *Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године* (2012) указује на: потребу за бољом припремљеношћу наставника да примењују савремене концепте наставе и учења, нарочито за рад са ученицима у природи, изван учионице; недовољан број ваннаставних активности и неповезаност наставних и ваннаставних активности; недовољно искоришћене могућности међупредметног повезивања и интегрисане наставе; потребу за подизањем нивоа еколошке свести и имплементацију циљева и принципа образовања за животну средину и одрживи развој у васпитнообразовни систем; недовољну свест о важности праћења промена у природи.

У литератури се могу запазити различите класификације учења изван учионице, као што су: излети и екскурзије; школа у природи; производни и друштвенкорисни рад ученика; наставне активности у школском дворишту (Bognar, Matijević, 2002). У нашој средини се *ванучионичка амбијентална настава* перципира као приступ који може да побољша укупни квалитет наставе, нарочито традиционалне организације наставе у учионици, у којој се знање стиче путем трансмисије уз превасходно коришћење фронталног облика рада (Анђел-

ковић, 2018). У различитим природним амбијентима ученици су мисаоно више активирани него што је то случај у учионици, те поред стицања нових и проширивања постојећих знања развијају интересовања и ставове према природи (Анђелковић, 2008).

Иако се васпитнообразовни потенцијали ванучионичких активности често помињу у теоријским расправама, постоји релативно мали број истраживања у којима се испитује ефикасност оваквог начина рада, нарочито када су у питању деца млађа од дванаест година (Ristić i Blagdanić, 2017). Налази показују да ваннаставне активности у природи имају позитивне ефекте у различитим областима, а посебно на ставове, уверења, социјалне вештине, позитивну слику о себи, развој креативности (Fiennes, Oliver, Dickson, Escobar, Romans & Oliver, 2015; Rickinson *et al.*, 2004). Постоји знатно мањи број истраживања која се односе на проучавање утицаја ванучионичке активности у природи на школско постигнуће ученика, иако већина аутора истиче то да оне доприносе побољшању школског постигнућа ученика (Christie, Higgins & McLaughlin, 2014; Rickinson *et al.*, 2004), али и развоју интересовања за природне феномене (Martin, 2012).

Резултати истраживања о ефикасности шестонедељног програма ванучионичке наставе под називом *школовање у дивљини* (wilderness schooling) указују на постојање неких од добробити реализације ванучионичке наставе у природи јер су ученици узраста од осам до једанаест година постигли боље резултате у области читања, писања и математике у односу на своје вршњаке који су похађали класичну школску наставу (Quibell, Charlton & Law, 2017). Резултати истраживања у области наставничких перцепција изазова у реализацији ванучионичке наставе показују да се велики број наставника, нарочито оних који су на почетку каријере, осећа недовољно компетентно за реализацију наставе у природи (Louv, 2009), али и да значајан број наставника има изузетно позитивна искуства са организовањем ванучионичке наставе (Novardas, 2016). У компаративној анализи модела наставе у природи у Србији и скандинавским земљама уочено је постојање разрађенијег концепта и дугогодишње истраживачке традиције у Норвешкој, Шведској и Данској у односу на нашу земљу (Дубљанин, Михајловић, Радовић, 2019). У нашој земљи све више пажње поклања се спровођењу школских активности у природи, интегрисаној амбијенталној настави и развијању партнерског односа школе и окружења (Stanisavljević-Petrović i Marković, 2014). У неким од истраживања која су спроведена у нашој земљи, тврди се да учитељи немају до краја формиране концепције како треба припремати активности за наставу у природи, као и да се већина њих припрема тако што пише припреме или ангажује неку другу особу (Михјаловић, 2012). Аутори указују на функционалност школе у природи са становишта образовања за животну средину, као и да се че-

стим боравцима деце у шуми доприноси успостављању везе између деце и природе (Банђур, Веиновић, 2008). У недавном истраживању 340 наставника из Мађарске и Србије откривено је постојање потребе да им се пружи професионална подршка у виду идеја, наставних програма и курсева професионалног развоја да би били сигурни и мотивисани за одржавање више часова у природном окружењу (Borsos, Patocskai, Boric, 2018). Налази истраживања показују да већина учитеља у Србији реализује наставу у природи на планинама или у бањама (Михајловић, 2012). Оквир за примену наставе у природи налази се не само у оквиру *Закона о основата система образовања и васпитања* (2017, 2018, 2019) и појединачних наставних програма (Света око нас, Природе и друштва, касније Биологије, Географије) већ и у националним стратешким документима као што су *Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године* (2012), у којој се указује на потенцијал активног учења у ваншколским активностима (истраживачке, уметничке, спортске и друге летње школе, кампови, екскурзије, настава у природи и слично). Иако се у области иновативних приступа васпитнообразовном раду указује на бројне предности боравка у природи (у нашој средини), постоји релативно мали број истраживања која се баве анализом ефеката примене оваквог начина рада на ставове ученика према боравку у природи. С обзиром на то, настојали смо да испитамо раније формиране ставове ученика према боравку у природи, као и да утврдимо евентуалну повезаност ових ставова са дужином примене ванучионичке наставе у природи коју су реализовали њихови учитељи.

МЕТОД

Узорак

Истраживање је спроведено на пригодном узорку од 752 ученика четвртог разреда основних школа у Београду и 32 учитеља која предају тим ученицима. Ученици четвртог разреда изабрани су јер су нас занимали ставови на крају првог циклуса основног образовања, а испитаници су довољно зрели да јасно искажу своје ставове приликом попуњавања инструмента. Спровођење истраживања одобрено је од стране директора школа и било је организовано у периоду од септембра до децембра 2018. године. Примењени инструмент ученици су самостално попуњавали током првог или другог часа уз присуство учитеља. Укупан број ученика мушког пола био је 370, док је број ученика женског пола био 382. Узорак учитеља, који су предавали разматраном узорку од 752 ученика, износио је 32 – шест особа мушког пола и двадесет шест особа женског пола.

Инструмент истраживања

Примењени инструмент била је АТОП скала (енгл. *Attitudes Toward Outdoor Play*), која се састоји из 12 ставки распоређених у оквиру две целине које се односе на изјашњавање о позитивним странама боравка и играња у природи, као и на изјашњавање о потенцијалним страховима са којима се деца могу сусрести том приликом (Beuer et al., 2015). Конкретизација тврдњи о позитивним странама и страховима може се видети у Табели 1. Аутори оригиналног инструмента дали су одобрење за његово коришћење током нашег истраживања, те се он први пут користи у Србији. Све ставке постојећег инструмента биле су преведене на српски језик у неизмењеној форми, осим дванаесте, у којој је извршена мала модификација, те је тврдња „Не волим играње напољу у природи јер могу да сретнем људе који се дрогирају” понуђена као „Не волим играње напољу у природи јер могу да сретнем људе који се чудно понашају”. То је учињено јер смо сматрали да ће деца стара десет година у средини у којој је вршено истраживање, уз наведену измену, боље увидети суштину постављеног питања. У АТОП скали понуђене су четири опције којима је могуће изразити степен слагања са тврдњама, и то у оквиру два сегмента: АТОП користи и АТОП страхови (Beuer et al., 2015). У циљу обезбеђивања високе поузданости коришћених варијабли, нумерички изражени одговори испитаника трансформисани су у Гутманове *image form* скорове (Guttman, 1953), како је учињено и у неким другим истраживањима (нпр. Kadijevich, 2006, 2018; заснованим на програму у: Knežević & Momirović, 1996). (Таквом трансформацијом се по правилу не мењају просечне вредности одговора испитаника на појединачне ставке, док се одговарајуће варијансе, односно стандардне девијације, смањују услед умањења грешке мерења.) Алфа (Кромбахова мера) поузданости тако трансформисане скале од 12 ставки износила је 0,893. Поузданост подскеле од 7 ставки за утврђивање мишљења ученика о позитивним странама боравка и играња у природи била је 0,969, док је поузданост подскеле од 5 ставки за утврђивање мишљења о потенцијалним страховима са којима се деца могу сусрести приликом боравка на отвореном простору у природи била 0,958. Факторска структура инструмента потврдила је јасно груписање ставки ка домену који се односи на уочавање позитивних елемената боравка у природи – тзв. АТОП користи (ставке 1–7) и груписање ставки ка домену који се односи на потенцијалне страхове у вези са бораком у природи – тзв. АТОП страхови (ставке 8–12), што нам уз претходнонаведену алфа поузданост подскела омогућава да се у интерпретацији добијених података оријентисемо и у тим правцима.

У ранијим истраживањима утврђено је да већина учитеља у Србији организује и изводи наставу у природи с ученицима (Михајловић, 2012). Нашем узорку учитеља постављено је питање да процене и упи-

шу колико сати годишње са својим ученицима реализују ванучионичку наставу у природи. Сви учитељи су изразили да у одређеној мери изводе ову наставу, те су на основу добијених одговора направљене две категорије – до 30 сати реализације годишње (кодирано бројем 1) и преко 30 сати реализације ванучионичке наставе годишње (кодирано бројем 2).

Обрада података

Добијени подаци обрађени су статистичким пакетом SPSS 22. Примењена је дескриптивна метода и техника скалирања уз поређење просечних вредности, употребу т-теста за независне узорке и хи-квадрат теста за независност вредности категоријских варијабли.

РЕЗУЛТАТИ

Цео инструмент имао је 12 ставки, а састојао се од два ортогонална фактора која су објашњавала 85,7% укупне варијансе (сопствене вредности придружене овим факторима износиле су 6,006 и 4,280). У Табели 1 приказано је груписање ставки у оквиру два фактора која се односе на позитивне стране боравка у природи и на потенцијалне страхове у вези са боравком у природи.

На укупном узорку испитана 752 ученика, урађена је дескриптивна анализа, чији резултати показују да је просечна вредност исказаних користи била $M = 3,30$ ($SD = 0,37$), а просечна вредност исказаних страхова $M = 1,62$ ($SD = 0,39$). Поред тога, резултати спроведеног истраживања указују на то да су постојале разлике између исказаног мишљења дечака и девојчица које се односе на изјашњавање о позитивним странама боравка у природи. Девојчице су имале виши степен слагања са тврдњама које су описивале позитивне стране боравка у природи у односу на дечаке. Оне су исказале статистички значајно виши степен слагања са тврдњама у којима се говорило да играње у природи помаже јаснијем размишљању, доприноси здрављу, учењу нових ствари и осећању слободе, смирује љутњу, доприноси смишљању игара, као и откривању нових места ($M_{\text{девојчице}} = 3,36$, $SD = 0,35$; $M_{\text{дечаки}} = 3,24$, $SD = 0,39$, $t = 4,524$, $df = 750$, $p = 0,000$; 1 – уопште се не слажем, 2 – не слажем се, 3 – слажем се, 4 – у потпуности се слажем).

Када су у питању потенцијални страхови током боравка у природи од непознатих људи, дивљих животиња, повређивања, као и могућности да се дете изгуби, девојчице су исказале статистички значајно виши ниво потенцијалних страхова током боравка у природи у односу на дечаке ($M_{\text{девојчице}} = 1,65$, $SD = 0,38$; $M_{\text{дечаки}} = 1,59$, $SD = 0,40$; $t = 2,169$, $df = 750$, $p = 0,030$).

Табела 1. Матрица структуре издвојених фактора*

Тврдње	Фактори	
	АТОП користи	АТОП страхови
1. Играње напољу у природи помаже ми да јасније размишљавам.	0,888	
2. Играње напољу у природи чини ме здравијим.	0,939	
3. Када сам љут, смирује ме играње напољу у природи.	0,931	
4. Играјући се напољу у природи, учим нове ствари.	0,905	
5. Осећам се слободно када се напољу у природи играм.	0,915	
6. Волим да смишљавам игре када сам напољу у природи.	0,938	
7. Волим да откривам нова места напољу у природи.	0,926	
8. Напољу у природи бојим се да ћу се изгубити.		0,928
9. Не волим да се играм напољу у природи јер тамо има непознатих људи.		0,927
10. Бојим се дивљих животиња или инсеката који се налазе напољу у природи.		0,945
11. Бојим се да ћу се повредити ако се играм напољу у природи.		0,942
12. Не волим играње напољу у природи јер могу да сретнем људе који се чудно понашају.		0,911

* Метод Облимин (Oblimin), нормализација Кајзер (Kaiser)

Следеће што нас је занимало било је да утврдимо да ли постоје статистички значајне разлике у ставовима ученика посматрано у односу на то да ли њихови учитељи у већој мери или мањој мери примењују ванучионичку наставу у природи. Испитивање те повезаности занимало нас је јер сагледавање ставова ученика према боравку у природи може послужити њиховим учитељима као један од оријентира приликом планирања и спровођења ванучионичке наставе. За свако од 32 одељења ученика израчуната је просечна вредност исказаних одговора за оба фактора (F1 – позитивне стране боравка у природи, F2 – потенцијални страхови током боравка у природи). Двадесет један учитељ изјаснио се да примењује ванучионичку наставу у природи до 30 сати годишње, док је једанаест учитеља изјавило да то чини преко 30 сати годишње. Како се добијени подаци за ове две групе учитеља нису разликовали у погледу просечних вредности за разматране факторе (F1: 3,28 наспрам 3,35; F2: 1,62 наспрам 1,63), није било разлога да се користи статистички тест. Добијени резултат упућује на следећи закључак: Без обзира на то да ли учитељ примењује ванучионичку наставу у природи са својим ученицима до 30 сати годишње или преко тог обима времена, код ученика њихових одељења није утврђена статистички значајна разлика у просечним вредностима процене. Ипак је уочена једна значајна разлика: док код учитеља мушког пола већина (чак 5 од 6) примењује ванучионичку

наставу у природи преко 30 сати годишње, мали број учитеља женског пола (само 6 од 26) примењује ванучионичку наставу у природи преко 30 сати годишње ($\chi^2 = 7,846$, $df = 1$, $p = 0,005$).

ДИСКУСИЈА

Приказани резултати представљају скроман допринос истраживањима ставова ученика према боравку у природи и могу послужити као један од оријентира приликом планирања и спровођења ванучионичке наставе. У нашем истраживању је утврђено да су девојчице имале виши степен слагања са тврдњама које су описивале позитивне стране боравка у природи у односу на дечаке. Одговори ученика на ставке које су биле наведене у инструменту у оквиру првог фактора управо су се односили на уочавање утицаја повезаности природе са менталним здрављем и благостањем (Chiumento et al., 2018). Узевши у обзир релативно мали узорак деце, добијени резултати ипак упућују на то да би учитељи додатну пажњу могли да посвете дечацима у циљу побољшања њиховог схватања корисности боравка у природи за здравље и укупно благостање. У иностраним истраживањима откривено је да дечаци у већој мери учествују у спортским активностима него девојчице (De Knop, Engstrom & Skirstad, 1996). Њихова мотивисаност да се баве спортом, жеља за такмичењем и често учешће у организованим спортским активностима, преваходно у урбаном простору, вероватно су допринеле томе да у мањој мери осећају задовољство и смањење негативних тензија током боравка у природи него што је то случај са девојчицама.

Као активности током боравка ученика у природи препоручују се шетње у природи, планинарење, камповање, посматрање облака на небу, игре у природи, уређивање башта, фотографисање природе, сађење дрвећа, копање, посматрање птица, пецање, сакупљање каменчића (Dickinson, 2013). Доказано је да тзв. зелене иницијативе могу да мотивисати каснију посвећеност очувању природе или јој претходе, као што су, на пример, практиковање искључивања осветљења у просторијама у којима нико не борави, поправка и поновна употреба предмета, рециклажа (Mayer & Frantz, 2004). У нашем истраживању утврђено је да су девојчице исказале статистички значајно виши ниво потенцијалних страхова током боравка у природи у односу на дечаке. Због тога би требало да учитељи додатну пажњу усмере ка девојчицама у циљу редуковања перципираних страхова. Потенцијални страхови током боравка у природи, како то примећују и аутори АТОП скале (Beyer et al., 2015), не треба да буду схваћени као потпуно негативне емоције које су препреке у препознавању корисности играња у природи, јер могу да допринесу дечијој опрезности и самоодбрани.

У једном истраживању 580 ученика старих 8–17 година утврђено је да учење у природном окружењу има важан позитиван утицај на ученичке ставове према животној средини, понашања и бригу о природи (Ballantyne, Packer, 2002). Ипак, у нашем истраживању, практиковање наставе у природи од стране учитеља није било повезано са разликама у исказаном мишљењу њихових ученика о предностима и страховима у вези са самосталним бораваком у природи, разматрано према одељењима у којима је спровођење овог типа наставе било примењено у већој или у мањој мери. У нашем истраживању учитељи су исказали да релативно мали број часова организују у ванучионичкој настави у природи. Због тога можемо претпоставити да тај фактор није био повезан са перципирањем позитивних страна боравака и играња у природи од стране деце, као ни са потенцијалним страховима са којима се деца могу сусрести приликом боравака на отвореном простору у природи. Велики број наставника, посебно почетници, осећају се недовољно компетентним за спровођење наставе у природи (Louv, 2009). Према неким истраживањима у нашој земљи, неопходно је пружати подршку учитељима у циљу подизања свести о значају наставе у природи (Михајловић, 2012). Постојање потребе за садржајнијом професионалном подршком наставницима откривено је и у другим истраживањима (Borsos, Patocskaï, Boric, 2018).

Уочено је и то да су учитељи мушког пола у временски дужем периоду организовали ванучионичку наставу у природи у односу на своје колегинице. Ово је питање које би могло да буде предмет даљих истраживања јер се у студијама у којима је разматрано учешће у рекреативним активностима у природи на отвореном простору наводи да жене у односу на мушкарце осећају већи степен забринутости у вези са сопственим вештинама и страхом да се неће добро уклопити у предвиђене активности (Kling, Margaryan & Fuchs, 2018). Даље, уколико учитељи нису у могућности да у одређеном периоду спроведу наставу у природи, према теорији обнављања пажње (Kaplan, 1995; Chiumento et al., 2018), могу се у школске ходнике и учионице унети саксије са биљкама, импровизоване фонтане које визуелно и звуком подсећају на ток реке, као слике природног окружења које би релаксирајуће деловале на ученике. Школска дворишта требало би што више оплеменили одговарајућим биљкама и омогућити боравак разноврсним животињама, формирати просторе за учионице у природи и смањити површине које су покривене бетоном. Потребно је подстицати игре на отвореном простору, које укључују безбедно пењање, прављење кућица на дрвећу и склоништа за игру од природних материјала који су доступни у дворишту.

ЗАКЉУЧАК

Сматрамо да боравак у природи доприноси укупном благостању појединца и да је неопходно да се, кроз формално образовање, утиче на повећање нивоа свести о важности боравка у природи код свих учесника васпитнообразовног процеса (родитеља, ученика, наставника). То је посебно важно уколико имамо у виду чињеницу да деца млађег школског узраста велики део времена проводе у затвореном простору, било да је реч о времену које је проводе у породичном или школском окружењу. У урбанизованом и све више технолошки оријентисаном друштву, организовањем наставе изван учионице учитељи поново повезују децу са природом, што доприноси очувању здравља и друштвеног благостања (Grimwood, Gordon & Stevens, 2018).

Резултати нашег истраживања указују на то да је, код раније формираних ставова ученика према боравку у природи, утврђено да су девојчице имале виши степен слагања са тврдњама које су описивале позитивне стране боравка у природи, али и значајно виши ниво потенцијалних страхова током боравка у природи у односу на дечаке. Није била утврђена повезаност између примене ванучионичке наставе и ставова ученика према боравку у природи, што се донекле може приписати релативно малом броју школских часова које су учитељи организовали у природи. Препоруке за унапређивање планирања и реализације ванучионичке наставе односе се на пружање подршке учитељима да ванучионичку наставу у природи планирају чешће и у дужим временским периодима. Мотивисаност учитеља да се усмере ка наведеном начину рада може се унапредити кроз непосредну размену професионалних искустава у реализацији наставе у природи као што су организовање наставе у учионицама у природи, током планираних излета и посета, рекреативне наставе и летњих кампова. Ванучионичка настава у природи представља значајан образовни ресурс, нарочито када узмемо у обзир темпо који нам намеће савремени начин живота и све дужи временски периоди боравка деце у затвореном простору.

ЛИТЕРАТУРА

- Andelković, S. (2008). Integrated environmental tuition an example of holistic approach to education. U: N. Ognenska (ur.), *II Balkan Scientific Conference – The Science, the Education and the Art in 21 Century*, Vol 2 (114–120). Blagoevgrad, Bulgaria, Jugozapadni univerzitet „Neofil Rilski” Blagoevgrad.
- Andelković, S. (2018). *Vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj: učenje i poučavanje van učionice*. Beograd: Geografski fakultet.
- Ballantyne, R., Packer, J. (2002). Nature-based Excursions: School Students' Perceptions of Learning in Natural Environments. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 11(3), 218-236, DOI: 10.1080/10382040208667488

- Bandur, V., Veinović, Z. (2008). Škola u prirodi i obrazovanje za životnu sredinu (Šuma kao učionica). *Pedagoška stvarnost*, 9–10, 973–980.
- Beyer, K., Bizub, J., Szabo, A., Heller, B., Kistner, A., Shawgo, E. & Zetts, C. (2015). Development and validation of the attitudes toward outdoor play scales for children. *Social Science & Medicine* 133, 253-260.
- Bognar, L., Matijević, M. (2002). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Borsos, E., Patocskai, M., Boric, E. (2018). Teaching in nature? Naturally!. *Journal of Biological Education*, 52(4), 429-439, DOI: 10.1080/00219266.2017.1420679
- Chiumento, A., Mukherjee, I., Chandna, J., Dutton, C., Rahman, A., & Bristow, K. (2018). A haven of green space: learning from a pilot pre-post evaluation of a school-based social and therapeutic horticulture intervention with children. *BMC Public Health*, 19(1), N.PAG. doi:10.1186/s12889-018-5661-9
- Christie, B., Higgins, P. & McLaughlin, P. (2014). 'Did you enjoy your holiday?' Can residential outdoor learning benefit mainstream schooling? *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*. 14 (1), 1–23.
- De Knop, P., Engström, L.M., & Skirstad, B. (1996). Worldwide trends in youth sport. In P. De Knop, L.M. Engström, B. Skirstad, & M. R. Weiss (Eds.), *Worldwide Trends in Youth Sport* (pp. 276–281). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Dickinson, E. (2013). The Misdiagnosis: Rethinking “Nature-deficit Disorder”. *Environmental Communication*, 7 (3), 315-335.
- Driessnack, M. (2009). Children and Nature-Deficit Disorder. *Journal For Specialists In Pediatric Nursing*, 14 (1), 73-75. doi:10.1111/j.1744-6155.2009.00180.x
- Dubljanin, S., Mihajlović, D., Radović, V. (2019). Komparativna analiza modela nastave u prirodi u Srbiji i skandinavskim zemljama [Comparative analysis of outdoor education in Serbia and scandinavian countries]. *Teme*, 18 (1), 175–190. doi:10.22190/TEME190110015D
- Fiennes, C., Oliver, E., Dickson, K., Escobar, D., Romans, A. & Oliver, S. (2015). *The Existing Evidence-Base about the Effectiveness of Outdoor Learning*. Retrieved January 12, 2019 from World Wide Web <https://www.outdoor-learning.org/Portals/0/IOL%20Documents/Research/outdoor-learning-giving-evidence-revised-final-report-nov-2015-etc-v21.pdf?ver=2017-03-16-110244-937>
- Fromm, E. (1964). *The heart of man: Its genius for good and evil*. New York, NY: Harper & Row.
- Grimwood, B. R., Gordon, M., & Stevens, Z. (2018). Cultivating Nature Connection: Instructor Narratives of Urban Outdoor Education. *Journal Of Experiential Education*, 41(2), 204-219. doi:10.1177/1053825917738267
- Guttman, L. (1953). Image theory for the structure of quantitative variates. *Psychometrika*, 18 (4), 277–296.
- Hovardas, T. (2016). Primary school teachers and outdoor education: Varying levels of teacher leadership in informal networks of peers. *The journal of environmental education*, 47 (3), 237-254.
- Louv, R. (2009). Do Our Kids Have Nature-Deficit Disorder?. *Educational Leadership*, 67 (4), 24-30.
- Kadijevich, Dj. M. (2018). Data modelling using interactive charts. *The Teaching of Mathematics*, 21 (2), 55–72.
- Kadijevich, Dj. (2006). Developing trustworthy TIMSS background measures: A case study on mathematics attitude. *The Teaching of Mathematics*, 9 (2), 41–51.
- Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: toward an integrative framework. *Journal of environmental Psychology*, 15, 169–182.
- Kling, K., Margaryan, L. & Fuchs, M. (2018) (In) equality in the outdoors: gender perspective on recreation and tourism media in the Swedish mountains, *Current Issues in Tourism* doi: 10.1080/13683500.2018.1495698

- Knežević, G. D., & Momirović, K. (1996). RTT9G i RTT10G – dva programa za analizu metrijskih karakteristika kompozitnih mernih instrumenata. u: Kostić Petar [ur.]. *Merenje u psihologiji, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja*, br. 2, 37-56.
- Martin, D. J. (2012). *Elementary science methods: A constructivist approach*. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
- Mayer, F. S., & Frantz, C. M. (2004). The connectedness to nature scale: A measure of individuals' feeling in community with nature. *Journal of Environmental Psychology*, 24 (4), 503-515. doi:10.1016/j.jenvp.2004.10.001
- McCurdy, L. E., Winterbottom, K. E., Mehta, S. S., & Roberts, J. R. (2010). Using nature and outdoor activity to improve children's health. *Current Problems In Pediatric And Adolescent Health Care*, 40(5), 102-117. doi:10.1016/j.cppeds.2010.02.003
- Mihajlović, D. (2012). Nastava u prirodi – iskustva i stavovi učitelja u Srbiji. [Teaching in nature—experiences and attitudes of teachers in Serbia] *Norma*, 17 (2), 193–200.
- Nacionalni program zaštite životne sredine [National program of environmental protection]. *Službeni glasnik RS*, Br. 12/2010.
- Nacionalna strategija održivog razvoja [National strategy for sustainable development]. *Službeni glasnik RS*, Br. 57/2008.
- Norðdahl, K., & Jóhannesson, I. Á. (2015). Children's Outdoor Environment in Icelandic Educational Policy. *Scandinavian Journal Of Educational Research*, 59 (1), 1-23. doi:10.1080/00313831.2013.821091
- Quibell, T., Charlton, J., & Law, J. (2017). Wilderness Schooling: A controlled trial of the impact of an outdoor education programme on attainment outcomes in primary school pupils. *British Educational Research Journal*, 43(3), 572-587. doi:10.1002/berj.3273
- Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M. Y., Sanders, D., & Benefield, P. (2004). *A review of research on outdoor learning*. Preston Montford, Shropshire: Field Studies Council.
- Ristić, M. R., i Blagdanić, S. R. (2017). Nove perspektive u obrazovanju – vanučionička nastava u digitalnom okruženju [New Trends in Education – Out-of-Classroom Teaching and Learning in Digital Environment]. *Inovacije u nastavi – časopis za savremenu nastavu*, 30 (2), 1–14. doi: 10.5937/inovacije1702001R
- Stanisavljević-Petrović, Zy., i Marković, M. (2014). Partnerstvo škole i okruženja – nastava izvan učionice [Partnership between the school and the environment: Teaching outside the classroom]. *Facta universitatis - series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 13 (2), 53–64.
- Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine [Strategy for Education Development in Serbia 2020]. *Službeni glasnik RS*, Br. 107/2012.
- Vukićević, V., Pajić, N., Čokorilo, D., Lukić, N., Miličković, V., & Bjelica, M. (2018). Posturalni status dece mlađeg školskog uzrasta urbane i ruralne sredine [Postural status of primary school children from urban and rural environment]. *Glasnik Antropološkog društva Srbije*, (53), 71–77.
- White, R., Eberstein, K. & Scott, D. (2018). Birds in the playground: Evaluating the effectiveness of an urban environmental education project in enhancing school children's awareness, knowledge and attitudes towards local wildlife. *PLoS ONE* 13(3):e0193993. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0193993>
- Wilson, E. O. (1984). *Biophilia: The human bond with other species*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Yang-Huang, J., van Grieken, A., Wang, L., Jaddoe, V. W. V., Jansen, W., & Raat, H. (2018). Ethnic background and children's television viewing trajectories: The

Generation R Study. *PLoS ONE*, 13(12), 1–14. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0209375>

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja [Law on the Fundamentals of the Education System]. *Službeni glasnik RS*, 88/2017; 27/2018; 10/2019.

THE ATTITUDES OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS TOWARDS STAYING OUTDOORS

Gordana Mišević Kadijević¹, Nikoleta Gutvajn²

¹University of Belgrade, Teacher Education Faculty, Belgrade, Serbia

²Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Summary

Due to the increase in urban population, the number of children having direct contact with nature is noticeably decreasing. Children keep spending more time sitting in front of a computer or TV, which can have negative impact both on their health and on shaping their attitude towards outdoor activities. The results of recent research show positive relationship between experiences gained outdoors during childhood and attitudes and behavior later in life. The results of some relevant research studies show that extracurricular activities performed outdoors influence the development of pro-social behavior, a positive self-image, creativity and motivation towards learning. Although the area of innovative approaches to education emphasizes numerous advantages of out-of-classroom outdoor teaching, there are relatively few studies in Serbia that analyze the effects of such activities to students' attitudes towards staying outdoors. The objective of our research was to examine the students' attitudes towards outdoor activities, as well as the correlation between these attitudes and the duration of out-of-classroom outdoor teaching. The study used a convenient sample that comprised 752 fourth-grade elementary school students from Belgrade and 32 schoolteachers who taught those students. The study made use of the ATOP scale consisting of 12 items from two domains. The first domain, consisting of 7 items refers to statements about positive effects of staying and playing outdoors, while the other, consisting of the remaining 5 items, refers to the statements about potential concerns or fears related to staying and playing outdoors. The collected data were processed by using the statistical package SPSS 22. The descriptive method was applied, as well as the scaling technique along with the comparison of average values, the use of t-test for independent samples, and the Chi-square test for independence of values of categorical variables. According to the results obtained, compared to boys, girls showed a higher rate of agreement with statements describing positive sides of outdoor activities, but also that rate with the statements that describe potentially negative sides of staying outdoors. The implementation of out-of-classroom outdoor teaching by the teachers bears no connection with the differences in their students' stated opinions on advantages and fears regarding independent staying outdoors. The teachers should be motivated and supported to perform out-of-classroom outdoor teaching more frequently and for longer periods of time. The results obtained indicate that the teachers could additionally focus on boys in order to help them realize the benefits of outdoor activities to their health and general wellbeing, as well as on girls so as to reduce the perceived fears.